

Studielån og sosial bakgrunn:

Rike barn låner mest?

Silje Noack Fekjær

Lånekassen er en viktig del av velferdssystemet i Norge og staten bruker hvert år store summer på rentestøtte og administrasjon. Men hvem er det som drar nytte av denne støtten? Denne artikkelen undersøker studielånsopptak hos ungdom født mellom 1965 og 1975. Resultatene viser at det er store sosiale skjevheter i hvem som benytter seg av Lånekassen. Ungdom fra høyere sosiale lag er de som i størst grad tar opp studielån.

Da Statens lånekasse for studerende ungdom ble opprettet i 1947, var en viktig målsetning å bidra til å fjerne ulikhet og sørge for at alle fikk mulighet til å ta utdanning uavhengig av sosial bakgrunn (NOU 1999). Frem til 1972 var studielånet behovsprøvd etter foreldrenes økonomi. I dag har alle rett på studielån til høyere utdanning, uavhengig av familiens økonomiske kår (Berg 1997). Er det slik at dagens studiefinansiering er et offentlig gode som alle grupper benytter seg like mye av, eller tar ungdom med en bestemt klassebakgrunn mer studielån enn andre? Hvordan kan eventuelle klassebestemte ulikheter i studielånsopptak forklares, og hvilken betydning har dette for den sosiale profilen i rekrutteringen til

høyere utdanning og fordelingen av offentlige midler?

Disse problemstillingene er undersøkt ved hjelp av et stort og omfattende datasett som blant annet gir nøyaktige opplysninger om hvor mye studielån ungdommen har¹, hvilken utdanning de har valgt og opplysninger om foreldrene (se boks 1). Lineær regresjon er benyttet for å beregne hvordan studielånet varierer mellom ulike grupper. En mer nøyaktig beskrivelse av fremgangsmåte, data og resultater er gitt i Fekjær (2000). Jeg vil her vise hovedresultater fra analysene. Avslutningsvis vil jeg også se på enkelte andre faktorer som er med på å avgjøre hvor mye lån studenter tar, som studieland og fagområde.

Ikke alle tar fullt studielån

De fleste studenter baserer seg på flere inntektskilder i studietiden. Studielån, arbeidsinntekter og støtte fra foreldrene direkte eller gjennom muligheten til å bo hjemme, er vanlige måter å finansiere studiene på. De aller fleste (97 prosent) av de som tar en høyere universitetsgrad, benytter seg av Lånekassen en eller annen gang i løpet av studietiden. Likevel er det ikke mer enn ca. en tredjedel som tar opp fullt studielån under hele studieperioden (Berg 1997).

I skoleåret 1997/1998 var det nesten 70 prosent av studentene i høyere utdanning som tok lån hos Lånekassen, med et gjennomsnittlig lån på 41 859 kroner i året (Lånekassen 1999). I denne artikkelen ser vi på studielånsopptak blant 10 prosent av de som er født mellom 1965 og 1975. Gjennomsnittlig studielån er her ca. 100 000 kroner hos de som har påbegynt høyere utdanning².

Klasseforskjeller i studielånsopptak

Tidligere forskning har vist at ungdom fra lavere sosiale lag og med bakgrunn i privat sektor velger kor-

Prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering, resultater"

Undersøkelsen er en del av prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering og resultater" ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Prosjektet er ledet av Marianne Nordli Hansen og Arne Mastekaasa, og er støttet av Norges Forskningsråd. Til prosjektet har Statistisk sentralbyrå satt sammen et unikt datamateriale som gir nøyaktige opplysninger om blant annet totalsum for studielån, egen utdanning, foreldres utdanning, foreldres inntekt og bosted. Dette er gjort ved å kombinere opplysninger fra Lånekassen, Folke- og bolig tellingen, Utdanningsregisteret og Inntektsregisteret. Datamaterialet som her er benyttet, inkluderer 10 prosent av alle som er født mellom 1965 og 1975, totalt over 55 000 personer.

tere utdanning enn ungdom fra høyere sosiale lag og med bakgrunn i offentlig sektor (se for eksempel Lindbekk 1998, Hansen 1995 og 1999). Studenter fra høyere sosiale lag har også en tendens til å velge fag hvor det er vanlig å låne mye (Hansen 1999), og de ser ut til noe oftere å velge å studere i utlandet hvor en kan ha større behov for studielån (Wiers-Jenssen 1999). På den annen side er ungdom fra høyere sosiale lag oftere bosatt i sentrale områder (SSB 1998), hvor studentene har bedre mulighet til å bo hjemme og tar opp mindre lån. For å undersøke hvordan studielån varierer etter klassebakgrunn, er det derfor viktig å sammenligne studenter som er like med hensyn til utdanningslengde, utdanningstype, geografisk bakgrunn og hvorvidt de studerer i utlandet eller ikke.

Figur 1 viser klasseforskjeller i låneopptak blant studenter som har lik utdanningslengde³ og -type, og som også er like med hensyn til kjønn, geografisk opprinnelse og alder. Nivået på studielånet er vist for en bestemt gruppe studenter⁴. For-

skjellene i studielånsopptak vil imidlertid være de samme uansett hvilken gruppe studenter en velger å vise. Det vil si at andre studenter kan ha mer eller mindre studielån enn gruppen som er vist her, men *forskjellene* i låneopptak mellom ungdom med ulik klassebakgrunn er de samme også for andre grupper av studenter. For eksempel har studenter med fullført hovedfag høyere lån enn studenter med fullført cand.mag.-grad som er vist i dette eksempelet, men også blant hovedfagsstudentene er det de med bakgrunn fra høyere sosiale lag som har mest studielån.

Arbeiderbarn tar mindre studielån

Figur 1 viser at ungdom fra høyere og middels høye sosiale lag tar mest studielån. For eksempel har en student med far som er sivilingeniør eller offentlig funksjonær, i gjennomsnitt ca. 10 000 kroner mer i studielån enn en student med arbeiderbakgrunn. Barn av akademikere har et gjennomsnittlig lån som er nesten 8 000 kroner høyere enn det gjennomsnittlige lånet til arbeiderbarn med samme utdanning. Når

en tar hensyn til hvor lang utdanning studentene har, er det ikke forskjeller mellom studenter med bakgrunn fra henholdsvis offentlig og privat sektor.

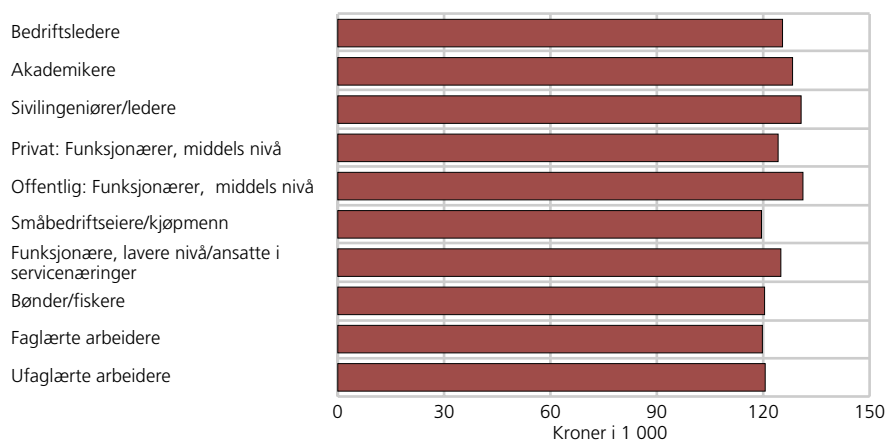
Blant studenter som har valgt lik utdanningslengde og -type er de gjennomsnittlige forskjellene i studielån relativt små og vil derfor ha begrenset økonomisk betydning for studentene⁵. Det faktum at det er forskjeller i hvor mye studielån en velger å ta opp, også når en har valgt samme utdanning, er uansett interessant fordi det tyder på grunnleggende ulike holdninger til det å ta opp studielån. Resultatene viser at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag har en tendens til å være mer skeptiske til det å ta opp studielån. Dette kan bidra til å forklare hvorfor ungdom fra lavere sosiale lag ser ut til å unngå lange og kostnadskrevenende utdanninger. De som er opptatt av å unngå stor studiegjeld, vil også være mer motvillige til å begynne på en lang utdanning.

Hvem får mest nytte av Lånekassens midler?

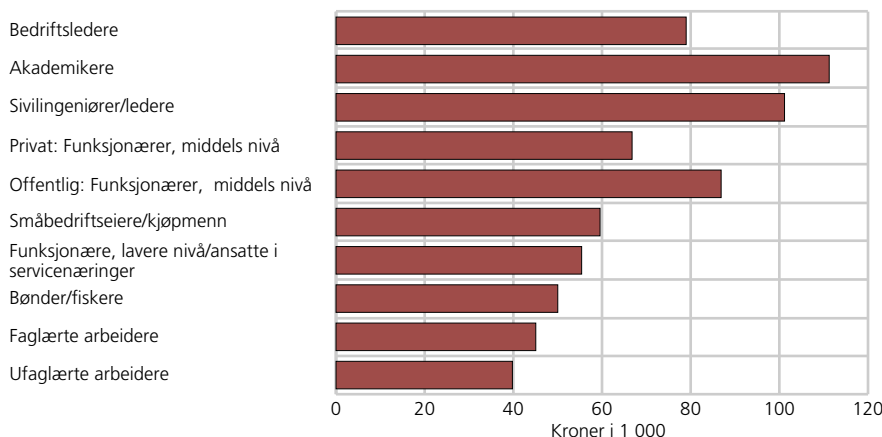
Lånekassen formidler hvert år en betydelig mengde offentlige midler, og det er derfor interessant å se hvilke grupper disse midlene tilfaller. Spørsmålet her er hvilke sosiale grupper som får mest nytte av studielånsordningen. For å undersøke om det er sosiale forskjeller i hvem som benytter seg av studielånsmidlene, har jeg gjort analyser som viser hvordan studielånet varierer etter klassebakgrunn blant 10 prosent av alle født mellom 1965 og 1975, uavhengig av hvilken utdanning de har tatt.

Som vi ser i figur 2, er det store forskjeller i studielånsopptak avhengig av klassebakgrunn. For eksempel

Figur 1. Gjennomsnittlig studielån, etter klassebakgrunn for studenter født 1965-1975 med lik utdanningslengde og -type

Kilde: Prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering og resultater", Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo/Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Gjennomsnittlig studielån, etter klassebakgrunn for personer født 1965-1975

Kilde: Prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering og resultater", Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo/Statistisk sentralbyrå.

låner barn av akademikere i gjennomsnitt over 70 000 kroner, eller 180 prosent mer enn barn av ufaglærte arbeidere. Sivilingeniørbarn har over 60 000 kroner mer i lån enn arbeiderbarn, mens barn av bedriftsledere har nesten 40 000 kroner mer i lån enn arbeiderbarna. Gjennomgående er tendensen at personer fra høyere sosiale lag har mer studielån enn de med bakgrunn fra lavere sosiale lag. Det er også en tendens til at personer med foreldre som er sysselsatt i offentlig sektor, har mer studielån enn de med bakgrunn fra privat sektor.

Vi har tidligere sett (figur 1) at forskjellene i studielånsopptak mellom ungdom med ulik klassebakgrunn er atskillig mindre når en tar hensyn til hvilken utdanning personene hadde valgt. Det betyr at mye av de låneforskjellene vi ser her (figur 2) skyldes at ungdom fra høyere sosiale lag velger lengre utdanning, oftere tar fag hvor det er vanlig å ta mye studielån og oftere studerer i utlandet. Vi har også sett at det ikke er forskjeller i låneopptak etter sektor når en tar hensyn til hvilken utdanningslengde og -type studen-

tene har valgt. Vi kan derfor konkludere med at tendensen til at ungdom med bakgrunn i offentlig sektor tar mest studielån (figur 2), kun skyldes at disse tar lengre utdanning enn ungdom med bakgrunn fra privat sektor.

Resultatene her er likevel interessante i et fordelingsmessig perspektiv, fordi de viser hvordan de offentlige midlene som Lånekassen forvalter fordeles i befolkningen. Ungdom fra høyere sosiale lag og med mye kulturell kapital (for eksempel utdanning og dannelse, se ramme) er de som drar størst nytte av disse utlånsmidlene fra Lånekassen. Som jeg tidligere har vært inne på, kan nettopp skepsis mot studielån også bidra til å forklare hvorfor ungdom fra lavere sosiale lag i større grad velger bort de lange utdanningene, og derfor ender opp med mindre studielån.

Hvorfor tar ungdom fra lavere sosiale lag mindre studielån?

Ulike utdanningsvalg er som vi har sett, en viktig årsak til klasseulikhetene i studielånsopptak. Ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag

tar mindre studielån fordi de tar kortere utdanning, men dette kan ikke alene forklare ulikhetene i studielånsopptak. En mulig tilleggsforklaring er at ungdom med bakgrunn fra høyere sosiale lag tar opp mer studielån, fordi de i større grad er klar over de økonomiske fordelene ved å ta opp studielån og plassere det i banken eller på andre måter utnytte fordelene ved et lån som er rentefritt i en lang periode. Tidligere undersøkelser har vist at en av fem studenter med studielån som hoved- eller biinntektskilde regner med å spare hele eller deler av studielånet de har blitt tildelt (Gulløy, Opdahl og Øyanger 1998). Studenter fra høyere sosiale lag ser imidlertid ikke ut til å spare mer av studielånet enn studenter fra lavere sosiale lag⁶, og jeg har derfor valgt å ikke legge vekt på denne forklaringen her. Derimot skal jeg se nærmere på tre andre forklaringer på hvorfor ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag tar opp mindre studielån.

Ikke ulike inntektsforventninger...

Den første forklaringen tar utgangspunkt i at ungdom fra høyere sosiale lag kan tenkes å ha større forventninger om hva de kommer til å tjene på utdanningen sin, og derfor oppfatter det som mindre risikabelt å ta opp studielån. Ungdom med bakgrunn fra høyere sosiale lag kan ha større tiltro til egne evner generelt, og til sannsynligheten for å lykkes med studiene og få seg en godt betalt jobb spesielt. Dersom klasseulikhetene i studielånsopptak skyldes at ungdom fra høyere sosiale lag regner med å tjene mer, kan en forvente at disse ulikhetene vil være mindre blant studentene som har valgt fag hvor *alle* kan regne med å tjene bra etter utdanningen.

Sosial bakgrunn

Sosial bakgrunn er her beskrevet ved hjelp av et tidelt klasseskjema som vertikalt skiller mellom ulike nivåer (høy/middels/lav) basert på fars utdanning og yrke. Horisontalt skiller modellen mellom grupper som jobber i offentlig- og privat sektor (Hansen 1995). Dette kan ses i sammenheng med Bourdieus skille mellom kulturell kapital (for eksempel utdanning og dannelse) og økonomisk kapital (finansielle ressurser) (Bourdieu 1986). De som er ansatt i offentlig sektor, antas her å ha relativt mer kulturell kapital og mindre økonomisk kapital enn de som er ansatt i privat sektor.

Horisontale og vertikale skillelinjer i klassifiseringen av sosial bakgrunn

<i>Kulturell kap. + økonomisk kap. -</i>	<i>Totalt kapitalvolum +</i>	<i>Økonomisk kap. +, kulturell kap. -</i>
Akademikere		Bedriftsledere
	Sivilingeniører, ledere	
Offentlig ansatte funksjonærer		Privat ansatte funksjonærer
		Småbedriftseiere
Faglærte arbeidere	Bønder	Servicearbeidere/ lavere funksjonærer
	Ufaglærte arbeidere	
	<i>Totalt kapitalvolum -</i>	

Kilde: Hansen 1995.

Denne forklaringen finner imidlertid liten støtte i resultatene. Klasseforskjellene i studielånsopptak er ikke mindre innen fag hvor alle kan forvente høy inntekt (for eksempel medisin), enn innen fag hvor inntektene er lavere (for eksempel undervisning). Ut fra dette ser det ikke ut til at ungdom fra høyere sosiale lag låner mer fordi de regner med å tjene bedre. For å konkludere sikkert om hvilken betydning inntektsforventninger har for studielånsopptak, vil det likevel være interessant med videre undersøkelser hvor en for eksempel kan kartlegge studentenes inntektsforventninger og hvilken betydning dette har for avgjørelsen om studielånsopptak.

...heller ikke ulike holdninger til økonomi...

Er det slik at ungdom fra bemedlede hjem har færre økonomiske bekym-

ringer for fremtiden, og derfor regner det som tryggere å ta opp studielån? Den neste forklaringen tar utgangspunkt i økonomisk situasjon i hjemmet. Fordi ungdom fra høyere sosiale lag kommer fra gode økonomiske kår, kan de antas å ha bedre muligheter for støtte hjemmefra hvis lånet skulle bli vanskelig å betjene, og kanskje også mindre erfaringer med gjeld som et problem i hjemmet. For å undersøke betydningen av dette har jeg sett på hvordan studielånsopptak varierer etter foreldrenes inntekt⁷. Studenter med høyt lønnede foreldre tar opp mer studielån enn ungdom med lavt lønnede foreldre, men dette skyldes at studenter hvis foreldre tjener godt, også velger lengre utdanninger. Når en tar hensyn til at ungdom fra hjem med høy inntekt også tar lengre utdanning, er det liten sammenheng mellom foreldrenes inntekt og hvor mye studielån

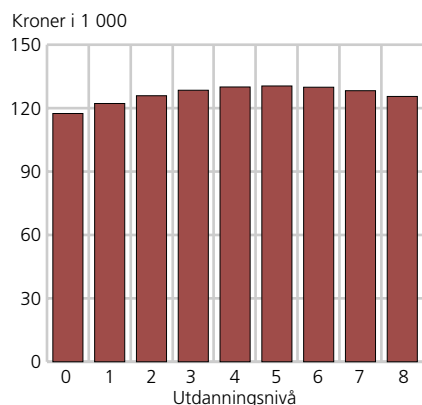
en selv velger å ta opp. Familieøkonomi har liten betydning for studielånsopptak. Dårlige erfaringer med gjeld og mindre muligheter for å få støtte hjemmefra ser derfor ikke ut til å kunne forklare hvorfor ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag er mer skeptiske til å ta opp studielån.

...men ulik verdsetting av utdanning

Den siste forklaringen på klassebestemte ulikheter i studielånsopptak handler om ulik verdsetting av utdanning. Hvis ungdom fra høyere sosiale lag i større grad ser utdanning som viktig og verdifull, vil de også oftere vurdere utdanning som noe det er verdt å låne for. En kan forvente at ungdom med høyt utdannede foreldre ofte vil være mer positive til utdanning, og en positiv sammenheng mellom foreldres utdanning og studielånsopptak vil derfor støtte en forklaring om at ungdom fra høyere sosiale lag tar mer studielån fordi de oppfatter det å ta utdanning som mer verdifullt. Sammenhengen mellom eget studielånsopptak og foreldrenes utdanningsnivå⁸ er vist i figur 3. Totalt lånenivå er som tidligere vist for en bestemt gruppe studenter⁹, men forskjellene i studielånsopptak mellom ungdom med foreldre på ulikt utdanningsnivå vil være de samme også i andre grupper.

Figur 3 viser at ungdom med lavt utdannede foreldre tar minst studielån, selv når en sammenligner de som har valgt samme utdanningslengde og -type. Studenter hvis foreldre har utdanning på ungdomsskolenivå (nivå 0), har minst studielån, ca. 13 000 kroner mindre enn en student hvis foreldre har utdanning på nivå 5, (hvor for eksempel far er cand.mag. og mor har gått 2 år på høgskole). Studenter

Figur 3. Studielån, etter foreldrenes utdanning for studenter født 1965-1975 med lik utdanningslengde og -type

Kilde: Prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering og resultater", Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo/Statistisk sentralbyrå.

som har foreldre med utdanning på de høyeste nivåene har noe mindre studielån enn studenter med foreldre på middels nivå. For eksempel har en student hvis foreldre begge har hovedfag eller doktorgrad (nivå 8), i gjennomsnitt ca. 5 000 kroner mindre i studielån enn en student hvis foreldre har utdanning på nivå 5. Dette kan forklares med at studenter med høyt utdannede foreldre mottar mer støtte hjemmefra (Løwe 1995), og derfor har mindre behov for studielån.

Som vi ser i figur 3, er det ikke en lineær sammenheng mellom foreldrenes utdanning og eget studielånsopptak: Det er ikke slik at en låner mer jo høyere utdanning foreldrene har. Vi ser likevel en klar tendens til at studentene med lavt utdannede foreldre er de som tar opp minst studielån. Dette kan bidra til å forklare hvorfor ungdom fra lavere sosiale lag har mindre studielån enn andre studenter. Foreldre med lav utdanning kan antas å være mer skeptiske til det å ta opp lån generelt, og spesielt til verdien av det å

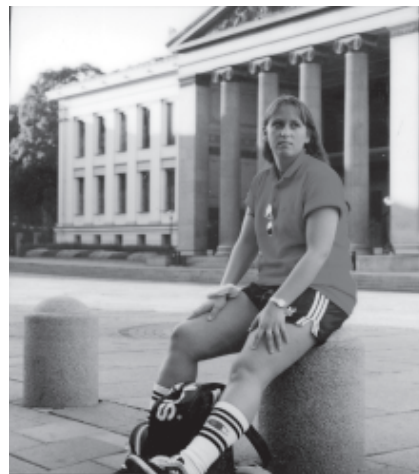
ta utdanning. Dersom foreldre med lav utdanning har mindre tiltro til verdien av utdanning vil de også i større grad advare ungdommen mot å ta studielån fordi utdanning ikke anses som noe det er "verdt å låne for". Hvis ungdom med lavt utdannede foreldre også selv er mer skeptiske til verdien av utdanning, vil de være mindre villige til å ta opp store studielån for å finansiere utdanningen.

Studielånsopptak er ikke bare avhengig av klassebakgrunn. I det følgende ser jeg på hvordan studielånet varierer mellom studenter som har valgt forskjellige studieland og fagområder. Det er også forskjeller i studielånsopptak avhengig av hvor studentene kommer fra, hvilket kjønn de har og hvor mye de jobber ved siden av studiene.

Mye studielån hos utenlandsstudentene

Studenter som velger å studere i utlandet har i gjennomsnitt ca. 75 000 kroner mer i studielån enn studenter som tar utdanningen her hjemme¹⁰. Dette kan delvis forklares med at utenlandsstudenter har anledning til å låne mer, blant annet for å dekke skoleutgifter¹¹. Utenlandsstudenter kan også ha mer behov for studielån, blant annet fordi det ofte er vanskeligere å skaffe seg deltidsjobber i utlandet og fordi de ikke har muligheten til å bo hjemme under studiene.

I Norge ser vi en tendens til at de som er bosatt nær studiestedet og har muligheten til å bo hjemme, har noe lavere lån. Studenter som er oppvokst i Akershus eller et av universitetsfylkene har i gjennomsnitt ca. 7 000 kroner mindre i lån enn de som er oppvokst i mindre sentrale deler av landet. Menn tar noe mer studielån enn kvinner,

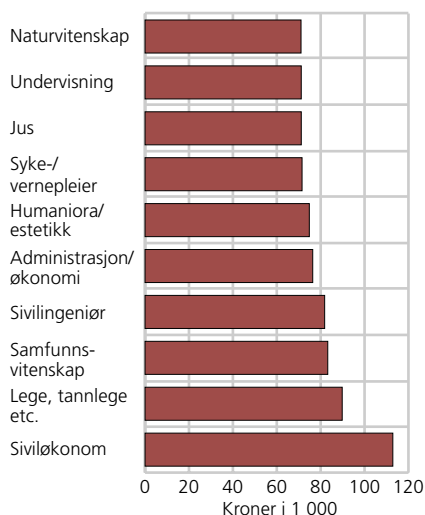
Ungdom fra høyere sosiale lag velger lengre utdanning, og tar oftere fag hvor det er vanlig å ta mye studielån og oftere studerer i utlandet.

men det er relativt liten forskjell mellom kjønnene. Når en sammenligner studenter som har valgt lik utdanningslengde og -type, har menn i gjennomsnitt ca. 8 000 kroner mer i studielån enn kvinner. Ikke overraskende er det også en sammenheng mellom studielånsopptak og hvor mye en jobber ved siden av studiene. For eksempel har en student som på et år tjener 60 000 kroner ved siden av studiene, i gjennomsnitt over 20 000 kroner lavere studielån enn en student som ikke jobber.

Siviløkonomer på utlåns-toppen

Hvilket fag en studenter har stor betydning for hvor mye studielån en har. For eksempel har medisinerer og tannleger i gjennomsnitt over 18 000 kroner mer i studielån enn jurister og naturvitere, også når en tar hensyn til utdanningslengde. Mest studielån tar siviløkonomene, som i gjennomsnitt låner over 40 000 kroner mer enn for eksempel jurister. En forklaring på dette er at halvparten av siviløkonomene har måttet betale høye studieavgif-

Figur 4. Studielån i ulike fag blant studenter født 1965-1975

Kilde: Prosjektet "Høyere utdanning: Rekruttering, finansiering og resultater", Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo/Statistisk sentralbyrå.

ter på BI. En skal også huske på at siviløkonomene er en gruppe som kan regne med å tjene godt senere og ikke få problemer med nedbetaling. De som selv studerer økonomi er nok også mer oppmerksomme på lønnsomheten av å ta studielån for å spare det og oppnå renteinntekter.

I figur 4 vises låneforskjeller mellom de ulike fagene. Som i figur 1, vil også her det totale nivået på studielånet variere etter hvilken gruppe studenter en tar utgangspunkt i¹². Forskjellene i studielånsopptak mellom fagene vil imidlertid være de samme uansett hvilken gruppe studenter en velger å vise.

Utdanning; Verdt å låne for?

Etterkrigstiden i Norge har vært preget av det flere har omtalt som "utdanningsekspløsjonen". Andelen med utdanning i befolkningen har vokst raskt og øker fortsatt (se for eksempel Lyngstad og Øyangen

1999, St.meld. nr. 50 1998-99). Lånekassen har vært med på å legge grunnlaget for denne utviklingen ved å gjøre det mulig å studere også for de som ikke har midler hjemmefra, og er opprettet blant annet for å bidra til sosial utjevning. Til tross for dette er det som vi har sett store forskjeller i studielånsopptak. Mest lån finner vi blant utenlandsstudentene, hos siviløkonomene og hos ungdom fra høyere sosiale lag. Lånekassen ser ut til å være en institusjon som fordelingsmessig gagnar de ressurssterke i samfunnet. Ungdom fra høyere sosiale lag er de som i størst grad benytter seg av Lånekassens midler. Dette kan delvis forklares med at denne gruppen også velger mer utdanning. Det er imidlertid ikke ubetydelige klassebestemte ulikheter i studielånsopptak også blant dem som har valgt samme utdanning. Dette tyder på at ungdom med ulik klassebakgrunn har forskjellige holdninger til studiefinansiering. Studenter med bakgrunn fra lavere sosiale lag ser ut til å være mer skeptiske til å pådra seg studiegjeld.

Selv om rekrutteringen til høyere utdanning har økt, er det fremdeles store sosiale skjevheter i hvem som velger å ta utdanning. Ungdom fra lavere sosiale lag tar kortere utdanning enn ungdom fra høyere sosiale lag. Dette kan være uheldig både for målet om å utjevne levekårene i befolkningen og i forhold til demokratiske idealer om like muligheter for alle (St.meld. nr. 50 1998-1999). Studiefinansiering ser ut til å være en av årsakene til den fortsatte skjevrekutteringen til høyere utdanning. Hvis ungdom fra lavere sosiale lag i mindre grad ser utdanning som noe det er "verdt å låne for" vil de også unngå lange utdanninger som innebærer stor studiegjeld.

Lånekassens betingelser har betydning for rekrutteringen til høyere utdanning. Ungdommene som undersøkes her, har tatt sine utdanningsvalg på 1980-tallet, en periode med høy studielånsrente og hyppige endringer i utlåns- og tilbakebetalingsbetingelsene. For å oppnå en jevnere sosial rekruttering til utdanning kan et viktig virkemiddel være å tilby stabile og gunstige studiefinansieringsbetingelser, som kan øke rekrutteringen til utdanning også blant de gruppene som er skeptiske til studielån. At tilbakebetalingene fra i fjor av har hatt muligheten for å velge fast rente på studielånet, kan sies å være et skritt på veien mot mer forutsigbare studielånsbetingelser som kan gjøre det enklere for flere grupper å velge en lang utdanning.

1. Studielån er målt ved å se på total gjeldssum hos Lånekassen per 31.12.1996.
2. Ser en på 10 prosent av all ungdom født mellom 1965 og 1975 uavhengig av om de har påbegynt høyere utdanning, er gjennomsnittlig studiegjeld ca. 60 000 kroner. Når en oppgir gjennomsnittlig studiegjeld, skal en imidlertid være oppmerksom på at dette er målt på et bestemt tidspunkt (1996). Noen ungdommer vil allerede ha tilbakebetalt studielånet, mens andre ikke vil ha fullført utdanningen og derfor kommer til å ta opp mer studielån senere.
3. Utdanningslengde er målt ved å se på hvor mange semestre personene har vært registrert som studenter ved lærestedene, og hvor høyt utdanningsnivå de har oppnådd.
4. Eksempelet som er vist her, tar utgangspunkt i kvinner som studerer samfunnsvitenskap i Norge, som har vært fire år under utdanning, har oppnådd cand.mag.-grad, er født i 1965 og var bosatt utenfor universitetsfylkene eller Akershus i 1980.
5. Studenter med bakgrunn fra lavere sosiale lag ser ikke ut til å jobbe særlig mer under studiene for å kompensere for manglende studielånsopptak, men ser derimot ut til å nøye seg med noe mindre å leve for under studietiden (se Felkjær 2000).

6. Kilde: Irene Øyangen, Statistisk sentralbyrå. Data fra SSBs studentundersøkelse 1998.

7. Foreldrenes inntekt er målt ved å summere mors og fars inntekt i 1980.

8. Foreldrenes utdanning er målt ved å summere mors og fars utdanning og dele inn i 8 nivåer. Nivå 0 tilsvarer at begge foreldrene har utdanning på ungdomsskolenivå, mens nivå 8 innebærer at begge foreldrene har hovedfag eller doktorgrad.

9. Figuren viser gjennomsnittlig studielån for en student i Norge med 150 000 kroner i familieinntekt i 1980, som har vært 4 år under utdanning og oppnådd cand.mag.-grad i samfunnsfag, er kvinne født i 1965 og bosatt utenfor universitetsfylkene eller Akershus i 1980.

10. Forskjellene i studielånsopptak mellom innenlands-/utenlandsstudenter, kvinner/menn og studenter med forskjellig geografisk bakgrunn og fag er undersøkt ved å sammenligne studenter som selvsagt er ulike i forhold til den aktuelle variabelen, men som ellers er like med hensyn til utdanningslengde, når de avsluttet utdanningen, alder, kjønn, geografisk bakgrunn, studieland og fag.

11. Mange utenlandsstudenter mottar i tillegg forhøyet stipend fra Lånekassen for å betale skolepenger og hjemreise.

12. Figuren viser gjennomsnittlig studielånsnivå for studenter i Norge med akademikerbakgrunn som har vært to år under utdanning, er kvinne født i 1965 og bosatt utenfor universitetsfylkene eller Akershus i 1980.

Litteratur

Berg, Lisbet (1997): *Leve på lån. Studie- og låneatferd fem semestre etter studiestart*. Delrapport 1 fra studiefinansieringsprosjektet. Rapport 11/97, Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU). Oslo.

Bourdieu, Pierre (1986): "The Forms of Capital", i *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, Westport, Connecticut.

Fekjær, Silje N. (2000): "Utdanning; Verdt å låne for? Om klassebakgrunns betydning for studielånsopptak". Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Gulløy, Elisabeth, Stein Opdahl og Irene Øyangen (1998): *Levekår og forbruk blant studenter 1998*. Hovedresultater og dokumentasjon. Notater 98/79, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, Marianne Nordli (1995): *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*, Report 95:15, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Hansen, Marianne Nordli (1999): "Utdanningspolitikk og ulikhet", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årgang 40 nr. 2 1999.

Lindbekk, Tore (1998): "The Education Backlash Hypothesis: The Norwegian Experience", *Acta Sociologica* vol. 41 no. 2 1998.

Lyngstad, Jan og Irene Øyangen (1999): *Sjung om studentens lyckliga dar. Studenters levekår 1998*, Rapporter 99/15, Statistisk sentralbyrå.

Løwe, Torkil (1995): *Etableringsassistanse. Om omfang og fordeling av økonomisk bistand fra foreldre til unge i etableringsfasen*. INAS rapport 95:5, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Lånekassen (1999): *Årsrapporten 1998*, Lånekassen, Oslo.

Norges offentlige utredninger (NOU) 1999:33: *Nyttige lærepenger – om utdanningsfinansiering gjennom Lånekassen*, Statens forvaltningstjeneste, Kirke, -utdannings- og forskningsdepartementet. Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Ukens statistikk* nr. 50, 1998, Statistisk sentralbyrå.

Stortingsmelding nr. 50 (1998-99): *Utjæmningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Norge*, Det kongelige sosial- og helsedepartement, Oslo.

Wiers-Jenssen, Jannecke (1999): *Utlendighet eller utflukt? Norske studenters vurdering av å studere i utlandet*. Rapport 9/99, Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU), Oslo.

Silje Noack Fekjær

(siljef@hivolda.no) er cand.polit. med hovedfag i sosiologi og jobber som høgskolelektor i samfunnsfag ved Høgskolen i Volda.